

Вісник Верховного Суду України. - 1999. - № 5. - С. 35-37.

12. Душейко Г.О. Проблеми правового забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві // Вісник Запорізького юридичного інституту. - Запоріжжя, 2004. - № 2. - С. 209-218.

13. Михайловская И.Б. Проект нового Уголовно-процессуального кодекса РФ // Проблемы российской адвокатуры. - М., 1997. - С. 107-110.

14. Петрухин И.Л. Теоретические основы эффективности правосудия / Батуров Г.П., Морщакова Т.Г. - М.: Наука, 1979. - 392 с.

15. Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающимся организованной преступности / Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. - Нью-Йорк: Организация Объединенных

Наций, 2008. - 117 с.

16. Council of Europe. Terrorism: protection of witnesses and collaborators of justice. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2006. - 500 p.

17. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. - Режим доступа: - <http://zakonrf.net>. - Назва з екрану.

Тарасенко Р.В.

доцент кафедри економічної безпеки Одеського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук,

майор міліції

Надійшла доредакції: 12. 12. 2012

УДК 343. 98

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙТЦВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

Сандрачук А. А

Судово-експертна діяльність, виступаючи одним з видів соціальної діяльності, має, як і будь-яка інша, свої особливості, відмінності. У професійній діяльності експерта як сукупності виконуваних психічних процесів і фізичних дій виявляються, по-перше, властивості, притаманні будь-якій діяльності, по-друге, властивості, що характеризують роботу експерта як особливий різновид діяльності, пов'язаної зі здійсненням правосуддя.

Відповідно до судової експертизи - це найкваліфікованіша форма використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, яка постійно розвивається шляхом створення нових і вдосконалення наявних методик дослідження й знаходить все більшого застосування в судово-слідчій практиці.

Висновок експерта є одним з передбачених кримінально-процесуальним законом джерел доказів. Експерт досліджує фактичні обставини справи, зокрема матеріальні об'єкти й сліди, застосовуючи в ході цих досліджень свої спеціальні пізнання. У висновку дається думка експерта, отримана ним шляхом оцінки результатів проведеного дослідження. Отже, застосування спеціальних пізнань і давання висновку - два взаємозалежні фактори, що відрізняють експертизу від інших способів установлення фактичних даних [1, 146; 2, 178; 3, 167].

Першим етапом підготовки судової експертизи слід вважати тактичне рішення слідчого про необхідність використання спеціальних знань експертів для встановлення доказових фактів [10, 50]. Таке рішення слідчий приймає, як правило, у період проведення первинних слідчих дій, і насамперед у ході огляду місця події. Виявляючи й вилучаючи різні сліди, слідчий висуває версії щодо розслідуваної події, визначає можливості й перспективи їх експертного дослідження. При цьому важлива роль відводиться спеціалісту. Надаючи допомогу слідчому у виявленні, фіксації, вилученні й попередньому дослідженні слідів, спеціаліст може дати консультацію щодо перспектив майбутнього експертного дослідження тих чи інших об'єктів, а також кількості матеріалів, необхідних для проведення експертизи.

Наступним етапом підготовки експертизи є визначення, пошук, виявлення й вилучення ототожнених

об'єктів чи інших порівняльних матеріалів. За виявленими та зафіксованими слідами й предметами, для дослідження яких необхідне призначення експертизи, слідчий самостійно або за участю спеціаліста повинен визначити родову чи видову належність предмета, який залишив на місці скоєння злочину сліди, і, виходячи з висунутих версій, організувати його розшук [10, 52].

Більшість слідчих дій являє собою безпосереднє сприйняття слідів злочину в тому розумінні, що слідчий особисто або за допомогою фахівця сприймає об'єкт, що несе корисну для справи інформацію, і здобуває фактичні дані. Такий шлях пізнання можливий тому, що слідчий може виявити фактичні дані (побачити ознаки предмета, почути слова, з яких складається повідомлення) і усвідомити їхній зміст.

Процес пізнання при проведенні експертизи інший. Оскільки досліджувані об'єкти містять приховану інформацію (окремі сліди злочину недоступні безпосередньому сприйняттю, їх зміст і значення не можуть бути з'ясовані слідчим), пізнання протікає за більш складною схемою: безпосереднє дослідження об'єктів проводить за постановою слідчого експерт, після чого систематизований результат дослідження передається слідчому. Ця схема дозволяє уточнити пізнавальну функцію експертизи, глибше зрозуміти її процесуальну характеристику.

Шахрайство - один з таких злочинів, у ході розслідування яких виникає необхідність призначення всляких судових експертиз. Ми розглянемо лише тактику призначення та проведення судово-почеркознавчої та техніко-криміналістичної експертизи.

Початок розробки теоретичних і методичних засад проведення судово-почеркознавчих досліджень припадає на початок 60-х років ХХ сторіччя.

До числа відомих розробок відносяться дослідження, проведені вченими-криміналістами Л.Ю. Ароцкером, Г.А. Купріяною, З.І. Кірсановим, Н.І. Кліменко, О.Н. Каюновим, Н.Г. Сахаровою, Ю.М. Погірко.

Судово-почеркознавча експертиза покликана встановити особу, яка виконала рукописний текст або підпис. Призначається вона в разі виявлення в шахрайських рукописних документів, записок, телефонних книжок,

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

а також нерукописних документів, що мають підпис особи, підозрюваної в здійсненні шахрайства (договори про приймання коштів, квитанції прибутково-видаткових ордерів, вилучені в потерпілих і ін.).

За характером і комплексом методів дослідження судові експертизи набули нових напрямків і відповідних ним найменувань. Так, за досить новою класифікацією, експертизи поділяються на: а) ідентифікаційні; б) неідентифікаційні, де завданнями перших є встановлення тотожності об'єкта, а других - обставин неідентифікаційного характеру (з якого боку зроблено злом сховища, якою рукою залишені сліди та ін.); в) класифікаційні, завданням яких є встановлення групової належності об'єктів; г) діагностичні, які досліджують стан різних об'єктів та їх динаміку.

На вирішення цієї експертизи ставляться такі ідентифікаційні питання: а) ким виконано текст - чоловіком або жінкою; б) чи виконаний текст цього документа певною особою; в) виконаний підпис від імені цієї особи нею самою, а якщо ні, то чи не виконана вона тією ж особою й ін.

Крім ідентифікаційних, можливо вирішити низку діагностичних питань.

Чи виконаний рукопис у незвичній (незвичайній) позі і в якій саме?

Чи виконаний рукопис викривленим почерком?

Досить часто експерти-почеркознавці вирішують діагностичне завдання, пов'язане з дослідженням рукопису, який виконаний з допомогою переміни руки [4, 5].

Криміналістичне дослідження цього питання проводять у двох напрямках: встановлення факту незвичного письма лівою рукою та ідентифікація особи за незвичним почерком лівої руки.

Чи має місце автопідробка?

В окремих випадках, коли слідчого або суд цікавить не лише тотожність виконавця, а й спосіб виконання підпису на документі - речовому доказі, самостійним завданням експертного дослідження є встановлення факту автопідробки. Будь-яка навмисна зміна власного підпису зовні проявляється в певних ознаках, які можуть бути вивчені експертом й оцінені як ознаки автопідробки [6, 56-78].

Чи виконано рукопис особою, яка перебувала в стані фізичної втоми?

Чи виконано рукопис особою, яка перебуває в тяжкому хворобливому стані?

У рукописних текстах розписок, у підписах на заповітах, виконаних незадовго до смерті, спостерігаються ознаки почерку, поява яких пов'язана з тяжким хворобливим станом того, хто пише [7, 123-170]. Вивчення цих ознак дозволить виділити таку їх сукупність, яка допоможе вирішити питання щодо стану особи на момент виконання рукопису чи підпису.

Чи виконано рукопис (підпис) особою в стані алкогольного сп'яніння?

У почерку осіб, які перебували на момент виконання рукопису в стані сп'яніння, відбуваються певні зміни, які можуть бути використані експертом-почеркознавцем [8].

Яким є час виконання рукопису?

Експериментальні дані дозволяють виділити сукупність ознак, характерних для кожного з етапів формування й розвитку почерків, використовуючи які, експерт-почеркознавець може визначити приблизний час виконання рукопису [9, 32-67].

Потрібно зазначити, що визначений перелік питань, що вирішується судово-почеркознавчою експер-

тизою не є вичерпним, і на вирішення експертизи можуть бути поставлені й інші запитання.

Отже, почеркознавча експертиза на сьогодні може вирішувати ідентифікаційні, діагностичні й класифікаційні завдання. Однак методика досліджень у судовому почеркознавстві потребує подальшої розробки, а також активного залучення фахівців інших галузей знань (психологів, психіатрів, невропатологів), тому що дослідження різних сторін одного й того ж об'єкту з метою вирішення конкретної експертної задачі потребує комплексного підходу, що буде сприяти розвитку можливостей у вирішенні почеркознавчих задач.

Техніко-криміналістичне дослідження документів призначається в разі використання шахраєм підроблених документів або документів, в які внесені зміни й виправлення. Воно покликане вирішувати такі питання: а) яким чином виготовлено представлений на дослідження документ; б) яким чорнилом виконано текст у поданому документі; в) чи не виготовлений поданий документ шляхом використання частини іншого документа, що має підпис або відбиток печатки, штампа; г) яким чином скріплені аркуші поданих на дослідження книги обліку, зошита, статутних документів і ін.; д) чи не піддавався документ яким-небудь змінам, якщо так, то яким чином він змінений; е) які речовини або предмети використані для зміни документа; ж) чи не зроблена заміна фотографії на цьому документі; з) що виконано раніше - текст або відбиток печатки, штампа; і) що виконано раніше - текст або підпис; к) які вид і спосіб печатки, застосовані при виготовленні цього документа; л) фабричним або кустарним способом виготовлено печатку (штамп), відбиток якої є на документі; м) яким способом відтворено відбиток печатки на документі й ін.

У разі спроби знищення документів шахраєм проводиться дослідження розірваних і спалених документів з постановкою таких питань: 1) чи не становили обривки цього документа раніше одне ціле; 2) частинами скількох і яких документів є подані на дослідження обривки; 3) результатом згоряння якої кількості і яких саме документів є подані залишки; 4) якого змісту текст розірваного (або спаленого) документа.

Призначення й проведення згаданих експертиз при проведенні кримінальних проваджень, пов'язаних із шахрайським заволодінням об'єктами нерухомості, служить об'єктивним джерелом доказів для викриття злочинного наміру шахрая. За відсутності даних експертиз, кримінальне провадження по факту шахрайства можна вважати розслідуваним неповно, оскільки не зібрано достатньо об'єктивних доказів, що свідчать про винуватість злочинця.

Література

- 1.Викторова Л.Н. Подготовка и назначение судебных экспертиз [практическое пособие] / - М., 1990.
- 2.Майлис Н.П. Судебно-трассологическая экспертиза / - М., 2000.
- 3.Российская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе / - М., 1996.
- 4.Берзин В.В. Психологические аспекты формирования и организации деятельности комиссии экспертов, проводящих комплексную экспертизу / Берзин В.В., Ковальчук З.А., Меленевокая З.С. [криминалистика и судебная экспертиза] - К. 1986. - Вып. 31 - с. 22-23.
- 5.Колонутова А.И. Установление не выполнен ли исследуемый текст измененным почерком — одна из ос-

новых задач эксперта / [экспертная практика]- вып. 2, М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1968, стр. 49–60.

Еливанова М.С. Изменение общих и частных признаков почерка при письме левой рукой без предварительной тренировки // [проблемы судебной экспертизы] - № 2, М., 1965.

Горгошидзе Л.Ш. Возможности решения некоторых диагностических задач при исследовании подписей / [Судебная экспертиза и проблем борьбы с преступностью практическое пособие] - Ташкент, 1964 г.

Куприянова А.А. Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических

задач / - Минск, 1982.

Можар И.М. Устойчивость признаков почерка в зависимости от времени / [Криминалистика и судебная экспертиза] - Киев, 1957.

Судебные экспертизы [возможности, подготовка материалов, назначение, оценка] / - К.: РИО МВД УССР, 1981. - 412 с.

Сандрачук А.А

Кандидат юридичних наук

доцент кафедри

криміналістики ОДУВС.

Надійшла до редакції: 07. 12. 2012

УДК 351.74:343.103

ПРО МЕХАНІЗМИ СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ У КІБЕРПРОСТОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ КВАЛІФІКАЦІЇ

Марков В. В.

Стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій та їх упровадження в усі сфери життя нашого суспільства зумовили виникнення та самовдосконалення нового виду злочинності у сфері комп'ютерної інформації, яку сьогодні все частіше називають кіберзлочинністю.

Виникнення якісно нових відносин, що пов'язані з комп'ютерною інформацією, супроводжується появою й розповсюдженням нового виду правопорушень, які посягають на ці відносини. Зазначені посягання отримали назву „computer crimes” („комп'ютерні злочини”) або кіберзлочини. Для позначення останніх використовується термінологічний зворот „злочини у сфері комп'ютерної інформації”. У чинному кримінальному законодавстві України [1] вони передбачені ст. 361 - 363 КК, а також ч. 3 ст. 190 КК (шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки) і ст. 200 КК (використання підроблених електронних засобів доступу до банківських рахунків).

Надзвичайно висока латентність цього виду злочинів і проблеми кримінальної відповідальності за їх скоєння, які значною мірою зумовлені відсутністю належної правової бази, визначають необхідність глибоких комплексних досліджень механізмів скоєння кіберзлочинів і узгодження їх кваліфікації з традиційними способами, які мають певні прогалини в разі застосування їх до „комп'ютерних злочинів”.

Наукові розробки, присвячені проблематиці кіберзлочинів, вже започатковані такими авторами, як П.П. Андрушко, О.І. Бойцов, П.Д. Біленчук, О.Г. Волевод, М.М. Вертузаєв, В.Д. Гавловський, В.О. Голубєв, М.В. Гуцалюк, Р.А. Калюжний, В.О. Копилов, Ю.І. Ляпунов, В.Ю. Максимов, М.І. Панов, Б.В. Романюк, В.С. Цимбалюк та ін.

Термін „комп'ютерна злочинність” вперше з'явився в американській, а потім і в іншій зарубіжній пресі на початку 60-х років, коли були виявлені перші випадки злочинів, вчинених з використанням ЕОМ. Це явище посилюється не тільки в локальному, національному, а й в глобальному масштабі. На думку українських кримінологів, уже зараз ЕОМ є багатообіцяючим знаряддям вчинення корисливих злочинів [2, 101].

Як підкреслюють вчені-криміналісти М.М. Вертузаєв, П.Д. Біленчук і В.О. Голубєв, сьогодні у вітчизняній криміналістичній науці все ще не існує чіткого визначення поняття комп'ютерного злочину, дискутуються різні точки зору з питань їх класифікації. Складність у форму-

люваннях цих понять існує, як внаслідок неможливості виділення єдиного об'єкта злочинного посягання, так і множинністю предметів злочинного посягання з точки зору їх кримінально-правового значення [2, 3,8,9].

Усім без виключення злочинам у сфері комп'ютерної інформації притаманна одна спільна ознака об'єктивної сторони. Їхнім знаряддям завжди є комп'ютерна інформація. Проте якщо знаряддям частіше за все виступає комп'ютерна інформація у вигляді програм, то предметом може бути інформація, змістом якої є відомості або дані.

Питання про можливість визнання інформації предметом злочину проти власності (тобто майном) є дискусійним. Хоча інформація й визнана в Україні об'єктом права власності, а в цивільному праві змістом останнього поняття охоплюються не лише певні речі та сукупність речей, а й об'єкти права власності загалом [4, 551], визнання інформації майном заважає те, що вона безперечно не є річчю. Проте річчю є носій комп'ютерної інформації, який може вважатися предметом злочинів проти власності.

Ефективність боротьби з кіберзлочинами значною мірою визначається розумінням криміналістичної сутності цього виду злочинного посягання. Понятійний апарат, який використовується в текстах норм кримінального законодавства про відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації, характеризується застарілістю, неузгодженістю й суперечливістю термінології. Аналіз зазначених недоліків є лише першим кроком до вирішення проблеми щодо визначення сутності відповідного злочину й місця норми про відповідальність за його вчинення у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Не важко помітити, що комп'ютерна інформація в одних випадках може бути лише предметом, в інших - використовуватися лише як знаряддя злочину. Наприклад, при розповсюдженні каналами електронної пошти матеріалів, які містять заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, комп'ютерна інформація є предметом злочину, а при виготовленні таких матеріалів за допомогою комп'ютерних технологій така інформація використовується як знаряддя суспільно небезпечних діянь.

Потрібно також відмітити, що пристрої, які здатні чинити вплив на роботу комп'ютерних систем чи телекомунікаційних мереж, не завжди містять комп'ютерну інформацію, їх робота може бути заснована на інших